

ارزیابی شاخص های کیفیت فضای عمومی شهری از منظر تحقق استانداردهای اجرایی طرح اتاق مادر و کودک (بوستان ملت ملک شهر اصفهان)

سمانه دوستی* : دکتری شهرسازی ، دانشگاه آزاد اسلامی تهران غرب، تهران ، ایران.
 samaneh.doosti@yahoo.com

چکیده

شاید در حال حاضر توجه به نیازهای گروه های سنی مختلف از اولویت فضاهای شهری محسوب می گردد و نیازمند توجه خاص و ویژه برای توسعه و گسترش فضاهای عمومی شهری متناسب با کلیه نیازهای شهروندان می باشد. هدف این پژوهش، شناسایی مولفه های موثر بر ارتقای کیفی فضاهای عمومی شهر برای کودکان، بر مبنای استانداردهای اجرایی اتاق مادر و کودک است. با توجه به تدوین استاندارد ملی ایران شماره ۱۵۷۴۵: اتاق مادر کودک - الزامات عمومی در سال ۱۳۹۷ و نیز سایر اسناد فرا دستی آن، بررسی و شناسایی ابعاد مختلف اجرای این طرح در اماکن عمومی ضروری به نظر می رسد. براین اساس ارزیابی میزان شاخص های کیفیت فضاهای عمومی شهری با وجود تحقق اجرایی اتاق مادر و کودک ، به عنوان پرسش در پژوهش حاضر مطرح می گردد. لذا دو گروه مادران دارای فرزند و سایر استفاده کنندگان فضا به عنوان مشارکت کنندگان در این پژوهش می باشند و محدوده مورد مطالعه بوستان ملت در محدوده شهری ملک شهر اصفهان در نظر گرفته شده است. پژوهش حاضر از نظر هدف از نوع کاربردی و از لحاظ روش انجام تحقیق توصیفی- تحلیلی استفاده شده است. تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS بوده و آزمون کولموگروف اسمیرنوف غیر نرمال بودن داده ها را نشان داد که در نهایت برای بررسی فرضیات پژوهش از آزمون ناپارامتریک کروسکال والیس استفاده شده است. نتایج آزمون کروسکال والیس نشان داد که تمامی شاخص های کیفیت فضای عمومی شهری مورد بررسی در تحقیق با $\text{sig} = 0.000$ و سطح اطمینان ۹۵ درصد اختلاف معناداری بر شاخص های کیفیت فضاهای عمومی شهری در صورت تحقق اجرایی اتاق مادر و کودک در دو گروه مشارکت کنندگان وجود دارد.

واژه های کلیدی: اتاق مادر و کودک ، شهر دوستدار کودک^۱، فضای عمومی شهری، آزمون ناپارامتریک کروسکال والیس^۲

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

با توجه به نقش زنان در جامعه امروزی در عرصه های مختلف تحصیلی و شغلی و حضور آنها در فضاهای شهری، در صورت کسب تجربه مادر شدن برای آنان، نتوانی فضاهای عمومی شهری برای حضورپذیری مادران و کودک تازه متولد شده ملموس است. به همین خاطر تامین چنین فضاهایی در اماکن عمومی شهرهای کشور از حقوق اولیه شهروندی برای والدین و کودکان محسوب می شود تا امکان رسیدگی برای کودکان را دارا باشد.

در خصوص طرح شهر دوستدار کودک، یونیسف به عنوان یک مرجع، بر اجرای طرح شهر دوستدار کودک در سراسر جهان نظارت می کند. عمده ترین وظیفه این سازمان در طرح یاد شده ارتقا و حفاظت از حقوق کودکان است تا اطمینان حاصل شود که در تمام مسائل و فرآیندهای تصمیم گیری نظر کودکان در نظر گرفته می شود و حقوق آنها پایمال نمی شود. یونیسف همکاری با مقامات محلی و شهرداری ها را در کشورهای مختلف تقویت کرده و برای اطمینان پیشرفت کار از سازمان های غیردولتی در این زمینه کمک می گیرد، تا رویکرد شهر دوستدار کودک از راه های مختلف در کشورها گسترش پیدا کند. یونیسف در سال (۲۰۰۷) هفت شاخص و استاندارد کیفی جهت شهر دوستدار کودک بیان کرده است، این شاخص ها شامل فضاهای بازی و سبز، آموزش و فرهنگ، بهداشت و سلامت کودکان، دسترسی به خدمات، مشارکت در تصمیم گیری، ایمنی و سهولت تردد، امنیت کودکان می باشد. UNICEF, 2007, Nordström, 2010, 131, Satispi, 2018; 119). می توان یکی از اهداف شهر دوستدار کودک را دسترسی کودکان به خدمات اساسی همچون سلامتی، آموزش و سرپناه و نوشیدن آب سالم و سایر خدمات مرتبط دانست از اینرو بنا به تعریف ریگو، "یک شهر دوستدار کودک تنها یک شهر خوب برای بچه ها نیست، بلکه شهری است که به وسیله کودکان ساخته میشود" (Riggio, ۲۰۰۲, ۴۶) باعنائیت به اسناد بالادستی و پایین دستی مربوط به شهر دوستدار کودک و حقوق کودکان و نیز استاندارد ملی ایران شماره ۱۵۷۴۵: اتاق مادر کودک - الزامات عمومی و نیز با وجود مطالعات و پژوهش های بسیار ناچیز در این حوزه، می توان نیاز مبرم مطالعه و بررسی را در فضاهای شهری ضروری دانست از این رو در این پژوهش با توجه به تنوع فعالیت ها و حضورپذیری گروه های مختلف جمعیت در محدوده مورد مطالعه ضمن تاکید بر ضروری بودن ایجاد اتاق های مادر و کودک در فضاهای عمومی شهر، ایجاد اتاق های مادر و کودک در ارتقای کیفی فضای عمومی شهر نقش موثری خواهد داشت.

در استاندارد ملی ایران شماره ۱۵۷۴۵: اتاق مادر و کودک - الزامات عمومی، چنین تعریفی از اتاق مادر و کودک ارائه شده است: "فضایی امن و بهداشتی که بتوان نیازهای کودکان مانند شیردهی، تغذیه، تعویض پوشک و مانند آن را برآورده ساخت" این استاندارد برای کودکان گروه سنی صفر تا ۷۲ ماه و کودکان با نیازهای ویژه کاربرد دارد. هدف از تدوین این استاندارد تعیین ویژگی های بهداشتی و مقررات و الزامات مورد نیاز اتاق های مادر و کودک در تمامی اماکن (عمومی و خصوصی) مورد مراجعه است. اتاق های مادر و کودک برای نخستین بار در سال ۸۷ در پایانه های شهر تهران احداث و راه اندازی شد و همچنان نیز مشغول فعالیت هستند.

براساس در استاندارد ملی ایران شماره ۱۵۷۴۵: اتاق مادر و کودک - الزامات عمومی، مساحت مورد نیاز برای اتاق مادر و کودک ۱۲ مترمربع می باشد و کلیه اماکن با کاربری آموزشی، اداری و انتظامی، تجاری - خدماتی، ورزشی، درمانی، فرهنگی و هنری، پارک و فضای سبز، مذهبی، تجهیزات شهری شامل نمایشگاه دائمی و آرامستان ها، سرویس های بهداشتی عمومی، پایانه ها و پارکینگ های حمل و نقل عمومی، اماکن تاریخی، تفریحی و گردشگری در زمان دریافت مجوز ساخت، ملزم به احداث اتاق مادر و کودک هستند.

روش تحقیق

روش تحقیق در پژوهش حاضر با هدف کاربردی و ماهیت توصیفی - تحلیلی می باشد. در این راستا، به منظور گردآوری اطلاعات ضمن شناسایی استانداردهای اتاق مادر و کودک و کیفیت فضاهای باز عمومی از طریق بررسی اسناد و کتب، از ابزار پرسشنامه و مشاهده در محل استفاده و برای تنظیم پرسشنامه، با توجه به مطالعات صورت گرفته، پس از شناسایی متغیرها به طرح سوالات اقدام و بر اساس طیف لیکرت مشخص گردید. به منظور تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS ۱۸ بوده و آزمون کولموگروف اسمیرنوف غیر نرمال بودن داده ها را نشان داد که در نهایت برای بررسی سوال پژوهش از آزمون ناپارامتریک کروسکال والیس استفاده شده است.

سوالات اساسی تحقیق

پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به سوال زیر می باشد:

میزان شاخص های کیفیت فضاهای عمومی شهری با وجود تحقق اجرایی اتاق مادر و کودک به چه صورتی می باشد؟

هدف و ضرورت تحقیق

هدف این پژوهش، شناسایی مولفه های موثر بر ارتقای کیفی فضاهای عمومی شهر برای کودکان، بر مبنای استانداردهای اجرایی اتاق مادر و کودک است. با توجه به تدوین استاندارد ملی ایران شماره ۱۵۷۴۵: اتاق مادر کودک - الزامات عمومی در سال ۱۳۹۷ و نیز سایر اسناد فرا دستی، بررسی و شناسایی ابعاد مختلف اجرای این طرح در اماکن عمومی ضروری به نظر می رسد.

پیشینه تحقیق

پرماناساری و همکاران در مقاله " الگوی سیاسی فضاهای عمومی در ایجاد شهر دوستدار کودک در جاکارتا"، عملکرد فضاهای عمومی جاکارتا را در ایجاد مشارکت عمومی مورد مطالعه قرار دادند. نتایج نشان داد که رویکرد مشارکتی از پایین به بالا منجر به ارتقای تعامل عمومی خواهد شد (permanasari et al, 2019).

قالوجه (۱۳۹۹) در جستار انجام شده ی خود با موضوع " نقش اتاق مادر و کودک در جهت پیشبرد اسلامشهر به سمت شهر دوستدار کودک" به ضروری بودن ایجاد اتاق مادر و کودک در فضاهای عمومی شهرها تاکید داشتند و به این نتیجه رسیدند که به جهت اعتلای اهداف شهر دوستدار کودک ایجاد اتاق مادر و کودک در فضاهای عمومی به منظور حضور همزمان مادر و کودک ضروری می باشد. به طوریکه به این مسئله در اسلامشهر به عنوان شهر مورد مطالعه ایشان از طرف معماران، طراحان و برنامه ریزان شهری توجه ای نشده است.

در تحقیق دیگری به قلم روشن(۱۳۹۵) با موضوع " بررسی تجربه اتاق مادر و کودک در پایانه های مسافربری برون شهری تهران" این چنین نتیجه گرفتند که مداران در پایانه های شهری از دسترسی برابر به خدمات اتاق ها برخوردار نیستند. سطح سواد، نگرش های فردی، شناخت و احساس تعلق نسبت به فضا، تبعیض و نابرابری اجتماعی، احساس امنیت، تک جنسیتی بودن فضا و کیفیت خدمات پایانه ها از عوامل موثر بر بهره برداری زنان از خدمات مادر و کودک هستند. از منظر ایشان، اتاق های مادر و کودک از ابعاد مختلف بر کاهش اضطراب ناشی از سفر با کودک موثر هستند. کارکرد اتاق های مادر و کودک پایانه های برون شهری، فراتر از نمونه های خارجی که به ارایه خدمات کاربردی منحصر شده اند، به فضاهای استراحت و حتی پاتوق ارتقاء یافته اند. پیشنهاد نهایی ایشان، توسعه دوگانه (کارکردی و تعاملی) اتاق های مادر و کودک در فضاهای شهری مطرح گردید.

باعنایت به اسناد بالادستی وپایین دستی مربوط به شهر دوستدار کودک و حقوق کودکان و نیز استاندارد ملی ایران شماره ۱۵۷۴۵: اتاق مادر کودک – الزامات عمومی و نیز با وجود مطالعات و پژوهش های بسیار ناچیز در این حوزه، می توان نیاز مبرم مطالعه و بررسی را در فضاهای شهری ضروری دانست از این رو در این پژوهش با توجه به تنوع فعالیت ها و حضورپذیری گروه های مختلف جمعیت در محدوده مورد مطالعه ضمن تاکید بر ضروری بودن ایجاد اتاق های مادر و کودک در فضاهای عمومی شهر، ایجاد اتاق های مادر و کودک در ارتقای کیفی فضای عمومی شهر نقش موثری خواهد داشت.

مبانی نظری تحقیق

در حال حاضر کیفیت زندگی در سطح شهر، به مولفه های مختلف سلامت اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و روانی همه ی ساکنانش اطلاق می گردد (kozaryn,2013;437). از این رو کیفیت زندگی قبل از همه، به شرایط توسعه ی فضاهای زندگی شهری بستگی دارد که بخش بزرگی از آن در فضاهای عمومی شهر تجربه می شود. (Carmona al et, 2003;27). بنابراین می توان گفت فضای عمومی شهری، جامعه را و جامعه نیز فضاهای عمومی شهری را شکل می دهد (Carmona, 2012;37). درس آموزی از گذشته، ادغام کاربری ها و فعالیت ها، آزادی عابران پیاده، قابلیت دسترسی برای همگان، ایجاد وضوع و محیط های ماندگار، کنترل و ترکیب روش ها، اصول و معیارهایی هستند که با به کارگیری آنها می توان کیفیت فضاها را افزایش دهد (Tibalds,1383;9). با توجه به برهمکنش دوسویه فضاهای عمومی و جامعه، بررسی و کنکاش بر نقش فضاهای عمومی از مباحث مطرح محسوب می گردد، بر این اساس معیارهای مختلفی نیز برای سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری ارائه گشته است که در این پژوهش معیارهای مطرح شده بر مبنای دیدگاه کرومونا مورد بررسی قرار گرفته است که از مهمترین معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی عبارتند از: سازگاری، نفوذپذیری، گوناگونی، انعطاف پذیری، سرزندگی، خوانایی و هویت مکان، تناسبات بصری، پایداری و کارایی (Carmona, 2010;125-135).

جدول ۱- معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری (ماخذ: ۲۰۱۰، Carmona)

گویه ها		شاخص های کیفیت فضاهای عمومی	
Q۲	سازگاری با سایر فضاها	Q۱	مطلوبیت فعالیت های موجود در فضا از نظر سازگاری
Q۴	سهولت حرکت در فضا	Q۳	دسترسی مناسب به فضا
Q۶	استفاده از الگو و رنگ های متنوع برای طراحی مبلمان و طراحی شهری	Q۵	تنوع فضاها و فعالیت ها (کاربری محتلط)
Q۸	انکان تعبیرات در فضاها با توجه به نیازهای افراد	Q۷	امکان استفاده در ساعات مختلف شبانه روز
Q۱۰	حضور افراد در سنین مختلف	Q۹	حضور مداوم افراد
Q۱۲	دلبستگی به مکان و احساس آرامش و راحتی در فضا	Q۱۱	وضوح و شفافیت در طراحی و خوانایی فضا
Q۱۴	ورودی و خروجی تعریف شده	Q۱۳	پیوستگی میان عناصر و اشکال محصور کننده فضا
Q۱۶	امنیت پایدار فضا	Q۱۵	استفاده بهینه از فضا و عدم الودگی زیست محیطی
Q۱۸	وجود فضاهایی برای معاشرت و ارتباطات اجتماعی	Q۱۷	پاسخگویی به نیازهای زمانی و مکانی

" در مجموع ویژگی های شهر دوستدار کودک را میتوان در موارد زیر خلاصه کرد: کودک در تصمیمات مربوط به شهر تأثیرگذار است؛ تأثیر تصمیم گیری در مورد شهر و اظهار نظر خود را درباره آن؛ عقایدش را در مورد آنچه از شهر می خواهد بیان می کند؛ شرکت در خانواده، جامعه و زندگی اجتماعی شامل رویدادهای

فرهنگی و اجتماعی؛ دریافت خدمات اساسی؛ مانند مراقبتهای بهداشتی و آموزش و پرورش و خدمات اجتماعی؛ آب سالم می آشامد و به فضلاب مناسب دسترسی دارد؛ در مقابل بهره جویی، خشونت و آزار محافظت شده است؛ با ایمنی در خیابانها و با استقلال خودش راه می رود؛ از فضاهای سبزی که در آن گیاه و حیوانات وجود دارد، بهره مند است؛ زندگی در محیط سالم و عاری از آلودگی" (Corsi,2012;151 , Stoneham and Aitken, 2011;3). اسناد بالادستی و پایین دستی اتاق مادر و کودک به شرح ذیل می باشد:

- قانون حمایت از اطفال و نوجوانان(مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۳ مجلس شورای اسلامی و تاییدیه ۱۳۹۹/۰۲/۳۱ شورای نگهبان)
 - کنوانسیون حقوق کودک(مصوب نوامبر ۱۹۸۹)
 - شیوه نامه مکان یابی و الزامات ایمنی و بهداشتی اتاق های مادر و کودک(پیرو ابلاغیه شماره ۴۹۹۷ مورخ ۱۳۹۴/۰۲/۰۹ سازمان شهرداریها و دهیاری های کشور)
 - دستور العمل مکان یابی احداث اتاق مادر و کودک در فضاهای عمومی(سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، معاونت امور شهرداری ها، اسفند ماه سال ۱۳۹۳)
 - دستور العمل شهرهای دوستدار کودک (اصول، ویژگی ها و ضوابط راهبردی برای شهرداری ها) (سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، معاونت امور شهرداری ها، دفتر برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهری، مهر ماه سال ۱۳۹۷)
 - استاندارد ملی اتاق مادر و کودک - الزامات عمومی(استاندارد ملی ایران شماره ۱۵۷۴۵-چاپ اول- سال ۱۳۹۸)
 - کمیسیون فنی تدوین استاندارد "حمایت از کودکان در شرایط بحرانی"(استاندارد ملی ایران شماره ۱۲۱۱۵-چاپ اول- مصوب ۱۳۸۸ /۱۱/۲۱)
 - بند ۶ و ۲۱ ماده ۵۵ قانون شهرداری (در خصوص تاسیس و احداث ساختمان های مورد نیاز برای فضاهای بازی و باغ کودکان و کمک مالی به راه اندازی و مدیریت آنها و تکلیف شهرداری با سایر دستگاه های اجرائی مرتبط)
- یونیسف در سال (۲۰۰۷) هفت شاخص و استاندارد کیفی جهت شهر دوستدار کودک بیان کرده است: این شاخص ها شامل فضاهای بازی و سبز، آموزش و فرهنگ، بهداشت و سلامت کودکان ، دسترسی به خدمات، مشارکت در تصمیم گیری، ایمنی و سهولت تردد، امنیت کودکان . (UNICEF, 2007 , Nordström,2010,131 , Satispi,2018;119).
- اتاق مادر و کودک فضای امن و بهداشتی به منظور رسیدگی به کودکان در گروه سنی صفر تا ۷۲ ماه و یا کودکان همراه و کودکان با نیازهای ویژه در نظر گرفته شده است که در این فضا امکانات رسیدگی به کودکان از نظر بهداشتی، تغذیه و ایجاد آرامش روحی فراهم گشته است. به منظور ایجاد وحدت رویه برای تاسیس، راه اندازی و ارائه خدمات تخصصی به مادر و کودک در اماکن عمومی و خصوصی شهر استاندارد ملی ایران به شماره ۱۵۷۴۵، الزامات عمومی: اتاق مادر و کودک تدوین گردید. جدول شماره ۲ نمای کلی از استانداردهای اتاق مادر و کودک را مورد بررسی قرار می دهد.

جدول ۲- خلاصه ای از استانداردهای اتاق مادر و کودک (ماخذ: استاندارد ملی ایران شماره ۱۵۷۴۵، ۱۳۹۸)

شرح	توصیه های طراحی
استقرار مناسب با سهولت دسترسی، در مجاورت فضاهای تفریحی، آموزشی و سایر فضاهای عمومی	بند ۴- الزامات طراحی، ساختمان و تجهیزات
عدم همجواری یا منابع آلاینده صوتی ، شیمیایی و بویایی	
*هم سطح بودن اتاق و یا پیش بینی رمپ	
*قرارگیری حداقل فاصله ۱۰۰ هتري اتاق یا سرویس بهداشتی	
دارا بودن فضای جهت تامین بهداشتی کودک منطبق بر استانداردهای اعلامی	بند ۵- الزامات ایمنی
*دسترسی پذیر بودن به کمک علائم و تجهیزات راهنمایی	
*دارا بودن حداقل تجهیزات مناسب شامل روشویی ، تخت شیردهی، فضای استراحت موقت مادران و تخت استراحت نوزاد	
*مساحت مورد نیاز برای این اتاق : حداقل ۱۲ مترمربع به ابعاد ۴*۳	بند ۶- شرایط عمومی و تحصیلی مسئول اتاق
کلید و وسایل و تجهیزات مورد استفاده در اتاق باید از نوع استاندارد شده انتخاب شوند.	
ایمن بودن انشعابات گاز	
تیروهای مستقر دانشگاهی مرتبط و دارای گواهینامه دوره ویژه بهداشت عمومی	

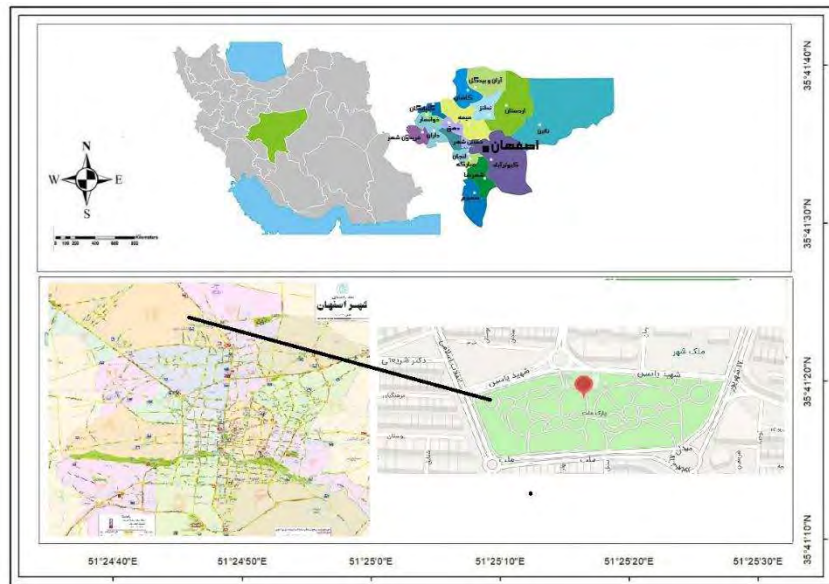
روش شناسی و بستر مطالعاتی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف از نوع کاربردی و از لحاظ روش انجام تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. در این راستا، به منظور گردآوری اطلاعات ضمن شناسایی استانداردهای اتاق مادر و کودک و کیفیت فضاهای بازی عمومی از طریق بررسی اسناد و کتب، از ابزار پرسشنامه و مشاهده در محل استفاده گردید. برای تنظیم پرسشنامه، با توجه به مطالعات صورت گرفته، پس از شناسایی متغیرها به طرح سوالات اقدام و بر اساس طیف لیکرت مشخص گردید. تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS ۱۸ بوده و کروسکال والیس مورد استفاده قرار گرفته است.

محتوای پرسشنامه علاوه بر آمار توصیفی از قبیل جنسیت، میزان تحصیلات و سن پاسخگویان شامل ۱۸ سوال در مورد سنجش ابعاد با توجه به برهمکنش دوسویه فضاهای عمومی و جامعه، بررسی و کنکاش بر نقش فضاهای عمومی از مباحث مطرح محسوب می گردد، بر این اساس معیارهای مختلفی نیز برای سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری ارائه گشته است که در این پژوهش معیارهای مطرح شده بر مبنای دیدگاه کرومونا مورد بررسی قرار گرفته است که از مهمترین معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی عبارتند از: سازگاری، نفوذپذیری، گوناگونی، انعطاف پذیری، سرزندگی، خوانایی و هویت مکان، تناسب بصری، پایداری و کارایی (Carmona, ۲۰۱۰; ۱۲۵-۱۳۵). پرسش ها در مقیاس پنج مرحله ای لیکرت شامل خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد ارائه شد.

به منظور بررسی برخورداری یافته های تحقیق از صحت و اعتبار و روایی درونی، پس از طرح اولیه سوال تحقیق از چند تن از اساتید و متخصصین رشته شهرسازی استفاده گردید که پس از ارزیابی و بازنگری پرسشنامه، سوالات نامفهوم، تکراری و غیر مرتبط اصلاح گردید. قابل ذکر است به منظور دستیابی به پرسشنامه مطلوب برای ۱۰ درصد از حجم نمونه (۱۰ پرسشنامه) پیش آزمون انجام گردید. ضریب آلفای کرونباخ که اعتبار نتایج پژوهش در زمان و مکان های مشابه را مشخص می کند توسط نرم افزار SPSS ۱۸ به دست آمد. این ضریب رقمی بین ۰ و ۱ است و اگر حاصل ارزیابی بالاتر از ۰.۷ باشد، پرسش نامه از پایایی لازم برخوردار است. بر این اساس مقدار آلفای محاسبه شده در این پژوهش برابر ۰.۹۱۶ به دست آمد که بیانگر اعتبار مناسب پرسش نامه است. با توجه به نبود اطلاعات مشخص از استفاده کنندگان بوستان در هر منطقه، از تعداد تقریبی بهره گرفته شد به طوریکه در بوستان تعداد ۱۵۰ پرسش نامه به صورت تصادفی به دو گروه مستقل (والدین کودکان زیر شش سال و سایر استفاده کنندگان از فضا) توزیع گردید. در نهایت برای تجزیه و تحلیل داده های حاصل از پرسشنامه از نرم افزار SPSS استفاده شد. آزمون کولموگروف اسمیرنوف غیر نرمال بودن داده ها را نشان داد که در نهایت برای بررسی فرضیات پژوهش از آزمون ناپارامتریک کروسکال والیس استفاده شده است

ناحیه شهری اصفهان، محدوده ای با مرکزیت شهر اصفهان تا شعاع ۴۰ تا ۶۰ کیلومتری اطراف آن و مساحتی برابر ۵۵۸۰ کیلومتر مربع دارد. پس از ایجاد کارخانه ذوب آهن استخوان بندی ناحیه اصفهان به دو قطب کشاورزی یکی در شرق شامل محور شهری - صنعتی اصفهان و به مرکزیت شهر اصفهان و دیگری شامل محور شهری - صنعتی فولاد به مرکزیت کارخانه ذوب آهن تبدیل شد. ناحیه شهری اصفهان پس از تهران یکی از نیرومندترین قطب های صنعتی کشور است (میرمیران، ۱۳۷۱؛ ۱۹۶-۱۹۷). منطقه ای که شهر جدید ملک شهر در آن واقع شده است در طول حیات شهر اصفهان جزئی از پیکره شهر بوده و قرن ها اراضی کشاورزی و باغات این محدوده قوت و غذای ساکنان شهر را تامین می نموده است. زمانی نیز برخی از نیازهای خدماتی شهر در این محدوده قرار گرفته و بالاخره دیر زمانی باغ های این محدوده گردشگاه مردم شهر در این محدوده بوده است. از اوایل قرن اخیر و با ادامه محور چهارباغ به طرف شمال به مرور توسعه شهر به طرف اراضی شمال آغاز گردیده، و با انتخاب اراضی شمال به عنوان دومین مرکز شهر اصفهان در طرح جامع ارگانیک مصوب سال ۱۳۵۰ و متعاقب آن ایجاد خانه اصفهان و ملک شهر، عملاً توسعه در اراضی شمال به رسمیت شناخته شد و شبکه تاسیسات زیربنایی و شبکه ارتباطی در این محدوده گسترش یافته است (مشاور شهر و خانه، ۱۳۸۲؛ ۲). در تقسیمات فعلی شهر اصفهان ملک شهر در محدوده شهرداری منطقه ۱۲ واقع شده است. بوستان ملت در محله ملک شهر اصفهان و در خیابان بهارستان غربی، خیابان هفده شهریور، خیابان ملت واقع شده است که این بوستان دارای فضاهای متنوع برای فعالیت های ورزشی و فرهنگی است مانند دو فضای مجزا کتابخانه و مسجد، زمین والیبال، دو زمین مجزا بازی کودکان .



شکل ۱: موقعیت جغرافیایی محدوده مورد نظر در شهر اصفهان

یافته های تحقیق

فرایند تحقیق بدین صورت شکل گرفت که ابتدا شاخص های کیفیت فضاهای عمومی شهری در صورت تحقق اجرایی اتاق مادر و کودک مورد ارزیابی قرار گرفت؛ محتوای پرسشنامه علاوه بر آمار توصیفی از قبیل جنسیت، میزان تحصیلات و سن پاسخگویان شامل ۱۸ سوال در مورد سنجش شاخص های کیفیت فضاهای عمومی شهری براساس طیف لیکرت در بین ۱۵۰ نفر در دو قشر مختلف از مردم ومورد بررسی قرارگرفت؛ یافته ها شامل موارد ذیل است:

یافته های توصیفی تحقیق

در این قسمت ابتدا نتایج بررسی های پژوهش را در قالب آمر توصیفی از ویژگی های جمعیتی پرسش شوندگان ارائه شده، به این ترتیب که از کل نمونه که ۱۵۰ نفر است ۳۸ نفر سرپرست خانوار مرد و ۱۱۲ نفر زن می باشند. از نظر ترکیب سنی جمعیت مورد مطالعه به این صورت است که تقریباً ۳۶ درصد از جمعیت در گروه سنی ۲۰ تا ۳۵ سال، ۳۴.۵ درصد از جمعیت در گروه سنی ۳۵ تا ۵۰، ۲۷.۲ درصد از جمعیت در گروه سنی بالاتر از ۵۱ سال را به خود اختصاص داده است. از نظر تحصیلات تقریباً ۲۵ نفر با ۲۸.۳ درصد از پرسش شوندگان سطح تحصیلات پایین تر از دیپلم و ۴۵ نفر با ۷۱.۷ درصد از تحصیلات بالاتر از دیپلم برخوردار هستند.

یافته های آماری تحقیق

برای پاسخگویی به سؤال پژوهش، میزان شاخص های کیفیت فضاهای عمومی شهری با وجود تحقق اجرایی اتاق مادر و کودک، از آزمون کروسکال والیس استفاده شده است. به طوریکه ۱۵۰ نفر در دو قشر مختلف از مردم را انتخاب و تست شاخص های کیفی فضای عمومی را از آنان به عمل آورد. در جدول شماره ۳، نتایج آزمون کروسکال والیس ارائه شده است.

جدول ۳- نتایج آزمون کروسکال والیس (ماخذ: نگارنده، ۱۴۰۱)

Kruskal Wallis Test			میانگین رتبه		ضریب کروسکال والیس (Chi-Square)	Asymp. Sig.
			گروه اول: مادران دارای فرزند	گروه دوم: سایر استفاده کنندگان از یوستان		
سازگاری	مطلوبیت فعالیت های موجود در فضا از نظر سازگاری	Q1	80.83	14.25	96.014	0.000
	سازگاری با سایر فضاها	Q2	78.83	37.21	14.011	0.000
نفوذپذیری	دسترسی مناسب به فضا	Q3	79.7	27.25	26.998	0.000
	سهولت حرکت در فضا	Q4	80.83	14.25	96.014	0.000
گوناگونی	تنوع فضاها و فعالیت ها (کاربری محتاط)	Q5	78.34	42.83	13.228	0.000
	استفاده از الگو و رنگ های متنوع برای طراحی مبلمان و طراحی شهری	Q6	80.65	16.25	73.097	0.000
انعطاف پذیری	امکان استفاده در ساعات مختلف شبانه روز	Q7	74.13	91.25	14.88	0.000
	اتکان تغییرات در فضاها با توجه به نیازهای افراد	Q8	80.76	14.96	60.419	0.000
سوزندگی	حضور متداوم افراد	Q9	80.78	14.75	89.211	0.000
	حضور افراد در سنین مختلف	Q10	80.98	12.5	68.022	0.000
خوانایی و هویت مکان	وضوح و شفافیت در طراحی و خوانایی فضا	Q11	80.1	22.62	41.115	0.000
	دابستگی به مکان و احساس آرامش و راحتی در فضا	Q12	80	23.75	35.191	0.000
تناسبات بصری	پیوستگی میان عناصر و اشکال محصور کننده فضا	Q13	80	23.75	35.191	0.000
	ورودی و خروجی تعریف شده	Q14	80.78	14.75	89.211	0.000
پایداری	استفاده بهینه از فضا و عدم الودگی زیست محیطی	Q15	80.39	19.25	52.474	0.000
	امنیت پایدار فضا	Q16	80.39	19.25	52.474	0.000
کارایی	پاسخگویی به نیازهای زمانی و مکانی	Q17	80.65	16.25	73.097	0.000
	وجود فضاهایی برای معاشرت و ارتباطات اجتماعی	Q18	80.35	19.75	49.962	0.000

تحلیل داده های تحقیق

اکنون با توجه به مطالعات صورت گرفته میتوان اینگونه بیان نمود که با توجه به برهمکنش دوسویه فضاهای عمومی و جامعه، معیارهای مختلفی نیز برای سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری ارائه گشته است که در این پژوهش معیارهای مطرح شده بر مبنای دیدگاه کرومونا مورد بررسی قرار گرفته است که از مهمترین معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی عبارتند از: سازگاری، نفوذپذیری، گوناگونی، انعطاف پذیری، سوزندگی، خوانایی و هویت مکان، تناسبات بصری، پایداری و کارایی.

لذا شاخص های کیفیت فضاهای عمومی شهری در صورت تحقق اجرایی اتاق مادر و کودک در گروه مادران مطابق با جدول (۳) میانگین نمره پاسخ گویان گروه مادران دارای فرزند در کلیه ابعاد کیفی فضا، از گروه سایر استفاده کنندگان به شکل معناداری بالاتر است. به طوریکه بالاترین اهمیت را سوزندگی (حضور افراد در سنین مختلف) با میزان میانگین ۸۰.۹۸ به خود اختصاص داده است و در رتبه دوم بعد سازگاری (مطلوبیت فضایی) و نفوذپذیری (سهولت حرکت در فضا) با میزان میانگین ۸۰.۸۳ دارا می باشد. در مقابل در نظر گروه اول، انعطاف پذیری (امکان استفاده در ساعات مختلف شبانه روز) با میزان میانگین ۷۴.۱۳ کمترین اهمیت را دارا است. همچنین براساس مقادیر محاسبه شده برای معناداری Sig می توان گفت میان گروه های مورد بررسی از نظر شاخص ها، اختلاف معناداری وجود دارد.

نتیجه گیری و پیشنهادات

در حال حاضر توجه به نیازهای گروه های سنی مختلف از اولویت فضاهای شهری محسوب می گردد و نیازمند توجه خاص و ویژه برای توسعه و گسترش فضاهای عمومی شهری متناسب با کلیه نیازهای شهروندان می باشد. هدف این پژوهش، شناسایی مولفه های موثر بر ارتقای کیفی فضاهای عمومی شهر برای کودکان، بر مبنای استانداردهای اجرایی اتاق مادر و کودک است. با توجه به تدوین استاندارد ملی ایران شماره ۱۵۷۴۵: اتاق مادر کودک - الزامات عمومی در سال ۱۳۹۷ و نیز سایر اسناد فرا دستی، بررسی و شناسایی ابعاد مختلف اجرای این طرح در اماکن عمومی ضروری به نظر می رسد. براین اساس ارزیابی میزان شاخص

های کیفیت فضاهای عمومی شهری با وجود تحقق اجرایی اتاق مادر و کودک، به عنوان پرسش در پژوهش حاضر مطرح گردید. لذا دو گروه مادران دارای فرزند و سایر استفاده کنندگان فضا به عنوان مشارکت کنندگان در این پژوهش در. محدوده مورد مطالعه یوستان ملت در محدوده شهری ملک شهر اصفهان در نظر گرفته شد. پژوهش حاضر از نظر هدف از نوع کاربردی و از لحاظ روش انجام تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. در این راستا، به منظور گردآوری اطلاعات ضمن شناسایی استانداردهای اتاق مادر و کودک و کیفیت فضاهای بازی عمومی از طریق بررسی اسناد و کتب، از ابزار پرسشنامه و مشاهده در محل استفاده گردید و برای تنظیم پرسشنامه، با توجه به مطالعات صورت گرفته، پس از شناسایی متغیرها به طرح سوالات اقدام و بر اساس طیف لیکرت مشخص شد.

به منظور سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری با توجه به برهمکنش دوسویه فضاهای عمومی و جامعه، در این پژوهش معیارهای مطرح شده بر مبنای دیدگاه کرومونا مورد بررسی قرار گرفته است که از مهمترین معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی عبارتند از: سازگاری، نفوذپذیری، گوناگونی، انعطاف پذیری، سرزندگی، خوانایی و هویت مکان، تناسبات بصری، پایداری و کارایی (Carmona, 2010; 125-135). پرسش ها در مقیاس پنج مرحله ای لیکرت شامل خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد ارائه شد. جهت بررسی برخورداری یافته های تحقیق از صحت و اعتبار و روایی درونی، پس از طرح اولیه سوال تحقیق از چند تن از اساتید و متخصصین رشته شهرسازی استفاده و برای شناخت قابلیت تعمیم پذیری یافته های تحقیق و یا اعتبار بیرونی تحقیق، سوالات پرسش نامه را به صورت آزمایشی برای ۱۰ نفر از افراد جامعه آماری توزیع گردید. ضریب آلفای کرونباخ که اعتبار نتایج پژوهش در زمان و مکان های مشابه را مشخص می کند، در این پژوهش برابر ۰.۹۱۶ به دست آمد که بیانگر اعتبار مناسب پرسش نامه است. به دلیل نبود اطلاعات مشخص از استفاده کنندگان بوستان در هر منطقه، از تعداد تقریبی بهره گرفته شد به طوریکه در بوستان مورد مطالعه تعداد ۱۵۰ پرسش نامه به صورت تصادفی به دو گروه مستقل (والدین کودکان زیر شش سال و سایر استفاده کنندگان از فضا) توزیع گردید. با توجه به اینکه برای تجزیه و تحلیل داده های حاصل از پرسشنامه از نرم افزار spss استفاده شد، آزمون کولموگروف اسمیرنوف غیر نرمال بودن داده ها را نشان داد که در نهایت برای بررسی فرضیات پژوهش از آزمون ناپارامتریک کروسکال والیس استفاده شده است ولی با توجه به نبود اطلاعات مشخص از کودکان در هر منطقه، از تعداد تقریبی کودکان بهره گرفته شد به طوریکه در محل بازی کودکان به تعداد ۱۵۰ پرسش نامه به صورت تصادفی به والدین کودکان زیر شش سال توزیع گردید تجزیه و تحلیل داده های حاصل از پرسشنامه از نرم افزار spss استفاده شده است. آزمون کولموگروف اسمیرنوف غیر نرمال بودن داده ها را نشان داد به همین خاطر از آزمون ناپارامتریک کروسکال والیس، برای تجزیه و تحلیل داده های ترتیبی استفاده شد. نتایج آزمون کروسکال والیس با $sig = 0.000$ و سطح اطمینان ۹۵ درصد، بیانگر این است در صورت تحقق اتاق مادر و کودک اختلاف معناداری بر شاخص های کیفیت فضای عمومی شهری مورد بررسی در تحقیق در نظر دو گروه مشارکت کننده دارد. لذا برای حضورپذیری کلیه اقشار جامعه و ایجاد سرزندگی در فضاهای عمومی شهری؛ نیازمند توجه خاص و ویژه به این گروه در فضاها و اماکن عمومی است. می توان از طریق فرهنگ سازی، زمینه های آگاهی از فواید استفاده از این دسته فضاها را برای مردم و گروه های نیازمند توجه در نظر گرفت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مراجع

- ۱- تیبالدز، فرانسیس (۱۳۸۳). شهرسازی شهروندگرا؛ ارتقای عرصه های همگانی در شهرها و محیط های شهری. ترجمه محمد احمدی نژاد، اصفهان، نشر خاک، چاپ اول
- ۲- روشن، حسانه (۱۳۹۵). " بررسی تجربه اتاق مادر و کودک در پایانه های مسافربری برون شهری تهران "، همایش بین المللی زنان و زندگی شهری، ۳-قالوجه، مریم (۱۳۹۹). " نقش اتاق مادر و کودک در جهت پیشبرد اسلامشهر به سمت شهر دوستدار کودک، هفتمین کنگره ملی پژوهش های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری و ششمین نمایشگاه تخصصی انبوه سازان مسکن و ساختمان استان تهران، تهران، ایران
- ۴- مهندسان مشاور شهر و خانه (۱۳۸۵). " گزارش طرح بازنگری طرح تفصیلی شهر اصفهان مناطق ۸ و ۱۲ "، شهرداری اصفهان معاونت شهرسازی و معماری
- ۵- میرمیران، س (۱۳۷۱). " طرح ریزی کالبدی " مجموعه مقالات اولین کنگره بین المللی طرح ریزی کالبدی (ملی و منطقه ای) ، چاپ اول، تهران، وزارت مسکن و شهرسازی مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- 6-Carmona,M.,Health,T.Oc,T.,Tiesdell,S.(2003).Public spaces urban spaces: The dimension of urban design.1st edn.London: Architectural Press.
- 7-Carmona,M.(2010).Contemporary Public Space: Part One, Critique. Journal Of Urbandedesign,15(1).
- 8-Carmona,M.(2012).The London Way: The Politics Of London S Strategic Design. Architectural Design,82(1).
- 9-Corsi, M (2002). The child friendly cities initiative in Italy, environment and urbanization, 14(2).
- 10-Kozaryn,A.(2013). City life: Ranking (livability) versus perceptions (satisfaction). Soc.Indic.Res.,110(2).
- 11-Nordström, M (2010). Children’s Views on Child-friendly Environments in Different Geographical, Cultural and Social Neighbourhoods, Urban Studies, 47(3).
- 12-Permanasari, E., Mochtar, Spurisari, R. (2019). Political Representation In Urban Public In Jakarta Child- Friendly Public Space(Ruang Public Terpadu Ramah Anak – RPTRA). International Journal Of Built Environment And Sustainability. IJBES, Vol. 6, No.2:39-49
- 13-Riggio,E(2002). CHILD friendly cities. Good governance in the best interests of the child.Journal of Environment & Urbanization.14(2):45-58.
- 14-Satsipi, E (2018). Policy Development of the Child-Friendly City: Case Study of South Tangerang City Regional Government, International Journal of Social and Administrative Sciences, 3(2).
- 15-Stoneham, A., Aitken, J (2011). Statement of recognition of Penrith city’s aboriginal and Torres Strait Islander cultural heritage. Australia: Penrith City Council
- 16-UNICEF (2007). Children’s Rights and Habitat –Working towards Child-Friendly Cities, New York

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی